

Kaasaegse päevik Eesti Vabadussõja algusperioodist

Küllo Arjakas

Päevik kuulub teatavasti haruldaste käsikirjaliste ajalooallikate hulka. Kui mälestusteraamat on retrospektiiv – mis kirjutatud pahatihti „tagantjärele targa” positsioonilt, siis päevik on ajastut ehedalt peegeldav dokument. Selle kirjutamise juures ei peeta üldjuhul silmas materjali hilisemat avaldamist. Nii fikseeribki päevik ühe kindla ajahetke tähelepanekud, just nii nagu kirjutaja seda pidas vajalikuks fikseerida.

Avaldame alljärgnevalt väljavõtteid Simon Rosenfeldti päevikust, mis käsitlevad Eesti Vabadussõja eelset aega Tallinnas 1918. aasta novembri lõpupäevil ning sõja esimesi kuid.

Simon Rosenfeldt pärines Tartumaalt, ta sündis Rõngus 1861. aastal Kungi talus. Talupidajast noormees osales talutöö kõrvalt agaralt Rõngu muusikaelus. Ta laulis koos oma isaga kohalikus kooris ning mängis orkestris puu- ja vaskpille. Aastatel 1881–1896 oli Simon Rõngu mängukoori juht. 1891. aastal käis Rõngu orkester tema juhendamisel Tartus IV üldlaulupeol. Vahemärkusena lisagem, et mõni aasta tagasi tähistas Rõngu orkester oma 135. tegevusaastat.

21. detsembril 1895 andis Postimees lühisõnumina teada, et Tallinnas 1896. aasta juunis peetavale VI üldlaulupeole on teiste seas registreerunud „106, 107 ja 108) Rõngu koorid: 1) meestek., 10 laulj.; juhat. J. K. Ernitz; 2) pasunak., 12 mängijat.; 3) segak., 4 laulj.; wiimseid kahte koori juhatab kohaomanik S. Rosenfeldt”.

Detsembris 1896 andis ta orkestri juhatamise üle Jaan Rosenfeldtile. 21. detsembril 1896 kirjutas Postimees, et Simon Rosenfeldti kui asutajaliikme ja ühenduse

eestseisusest tema kaaslase „tööst lauluseltsis oleks paljugi kirjutada, aga ruum ei luba”.

Ent ka järgnevalt osales Simon Rosenfeldt nii Rõngu 16-liikmelise laulukoori kui ka 12-liikmelise orkestri juhtimises, olles mõlema ees näiteks 1903. aastal Pärnu II laulupeol. Samuti valiti ta 1903. aasta algul jätkuvalt Rõngu laulukoori juhiks. 25. veebruaril 1903 kinnitas Sakala, et eestseisuse valimiste ajal oli laulu- ja mänguseltsi rahaline olukord üsna hea ning 1902. aastal korraldati kuus peoõhtut. Leht nentis, et „liikmete arw on aga wäga kokku kuivanud, praegu 30 tegewat ja 3 auuliiget. Mõni aasta tagasi oli Rõngu lauluseltsi liikmete arw päälle 100. Nagu ikka, iga uudis wõetakse waimustusega wastu, wiimaks jäädaks aga asja wastu leigeks.”

Hiljem elas Simon Rosenfeldt üsna kehvades oludes Tallinnas. Tema tütar Ella (sünd. 1889) töötas Esimese maailmasõja eel telefonistina Venemaa Looderaudtee Kehra, Tallinna ning Narva jaamades. Ilmselt just tütre töökohast pärinebki Looderaudtee venekeelne raudteevedude mahalaadimise kontorižurnaal, kuhu Simon tegi Vabadussõja ajal oma igapäevased tähelepanekud. Arusaadav, aeg oli vaene, paberit polnud saada või oli see üsna kallis. Nii ongi autor kõik leheküljed korralikult lõpuni täis kirjutanud, kuni viimase reani.

Päevik kannab pealkirja „Tallinna linnas Nowembri kuus hakkates mõnesugused tähendused Eesti asutatawast wabariigist ja enamlastest aastal 1918 ja 1919”.

Rosenfeldti märkmed algavad 24. novembril 1918 ning lõpevad 1922. aasta algul. Siiski on põhimahd pühendatud 1918. ja 1919.

aastale, eriti just sündmustele kuni 1919. aasta suveni. Alates septembrist 1919 tekivad kirjutamises juba mitmekuised vahed. Kokku on täis kirjutatud 130 lehekülge.

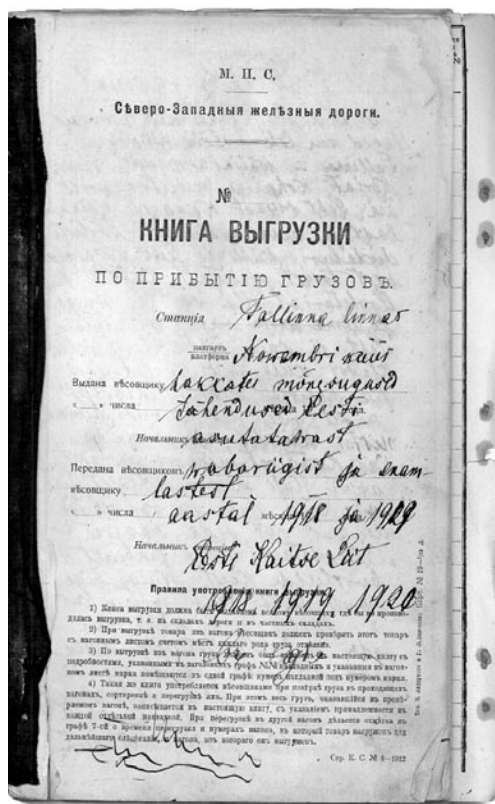
Üsna ruttu saab selgeks, et Simon Rosenfeldt oli tõsine rahvusmeelne mees, kes oma hinnangutes-arvamustes „kitsi” ei olnud. Ta on väga kriitiline enamlaste, aga ka oma valitsejate suhtes. Päevikus on fikseeritud üldpoliitilisi tähelepanekuid, ajalehtedest saadud teavet, Tallinnas levinud arvamusi-kuuldusi jms., aga ka märkmed ilmastiku, toitusolude, linnapildi ja igapäevase olme kohta.

Tähelepanuväärsed on ka mõned Rosenfeldti hinnangud, lähtudes just marksistlikust „klassipositsioonist”. Ta on pealinnas elav kehvik, kes selgelt eristab „pursuisid” jt. kategooriaid ning arutleb, kes on tema väga keh-

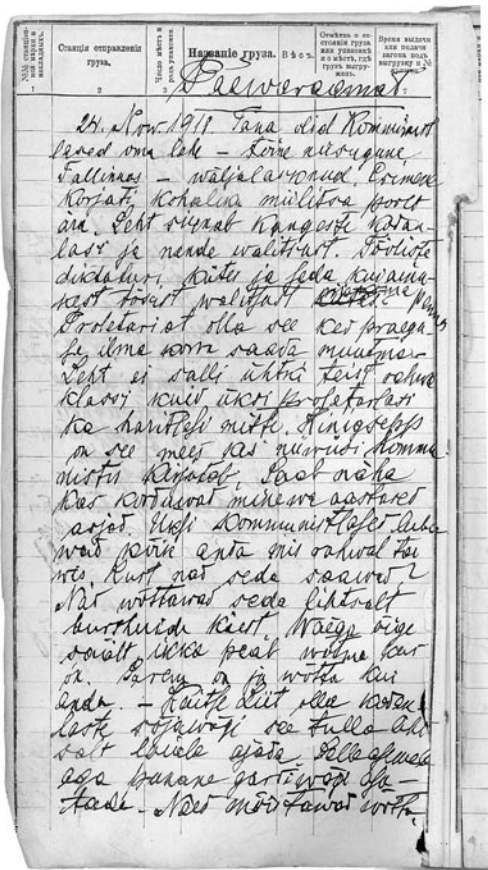
vas elujärjes – elamine nälja piiril – süüdi.

Autori teksti on lisatud mõistetavust silmas pidades vaid üksikud hädapärased kirjavahemärgid, nurksulgudesse on asetatud paar lisatud eesnime, üksikud tähed ja mõned tänapäevased sõnad. Säilitatud on autoripoolsed suured tähed, samuti on üsna huvitav jälgida päevikupidajal mõne võõrsõna kasutust ja kirjepilti. Loetavuse huvides on autoritekst liigendatud alalõikudeks. Lühenduste või üksikute arusaamatuks jäänud sõnade kohal on märges [---].

Vahest on tähelepanuväärne seegi, et juba 28. detsembril 1918 kirjutab päevikupidaja „praegusest wabatause sõjast”. Nii tol ajal kui veidi hiljemgi oli kõnekeeles üsna levinud Eesti-Vene sõda, mis laiemalt muutus Eesti Vabadussõjaks 1920. aastate algul.

Simon Rosenfeldti päevaraamatu esikaas.

Päevaraamatusse tehti esimene pikem, viieleheküljeline sissekanne 24. novembril 1918.

Väljavõtted päevikust

24. Now. 1918. Täna olid kommunistlased oma lehe – teine niisugune Tallinnas – välja lasknud. Esimene korjati kohaliku miilitsa poolt ära. Leht siunab kangesti kodanlasi ja nende valitsust. Tööliste diktatuuri kiites ja seda kui ainukest tõsist valitsust kiites. Proletariaat olla see, kes praeguse ilmakorra saava muutma. Leht ei salli ühtki teist rahvaklassi kui üksi proletaarlasi. Ka haritlasi mitte. [Viktor] Kingissepp on see mees, kes niiviisi Kommunistis kirjutab. Saab näha, kas korduvad mineva aastased asjad. Üksi kommunistlased lubavad kõik anda, mis rahval tarvis. Kust nad seda saavad? Nad võtavad seda lihtsalt burshuide käest. Väga õige, sealt ikka peab võtma, kust on. Paremini on ju võtta kui anda.

Kaitse Liit olla kodanlaste sõjavägi ja see tulla lihtsalt laiali ajada. Selle asemele aga punane gardivägi [kaardivägi] asutada. Need mõistavad sõdida.

Eesti Kaitse Liit asub praegu siin Broksmäel No 8. On neid juba paar nädalat siin organiseeritud. Linna tööameti ruumid nad rekvireerisid ära. Kaks nädalat ei ole Linna tööamet mitte töötada võinud. On teised ikka siit välja lubanud kolida, aga tänini veel mitte. Peastaap on üleval kolmanda korra peal, minu toa kõrval.

Mõnikord käivad ka Eesti „Ministrid“ siin nõu pidamas. Jaan Koodiga [Jaan Tõnisson] oli ka siin. Naljakas ja kelkiv on kui sa kuuled ministreid nimetavat. On mõned sääl hulgas, kellega wast noores eas ühes sigu oled hoidnud. Eht kodanlus. Rahvas aga peab seda – ükskõik, kas kodanik või kodanlane. [– – –].

28. Now. 18. Minu toa kõrval olevas toas peetakse koosolekut; üks kokkutulnutest meestest arvab, et küllalt tublisid mehi ei panda vastutusrikastele kohtade peale. Ta näinud oma silmaga, et üks niisugune saatnud 4 puuda kompekke välja. Ja äärmiselt on rahval tsukru [suhkru] puudus suur. Arvatavasti suurt rahulolematust. Mis saab selle kohta rahvas ütleva? Kas peab valitsust toetama?

Ülepea on valitsuse kokkuseades palju puudusi. [– – –].

28. Now. kell ½ öhtu. Täna oli koosolek siinses Kaitse Liidu ruumis, minu elukorteri kõrval. Midagi vaimustavat ei olnud kuulda. Kaitse Liit olla 200 meest Narva enamlaste vastu saatnud. Nad olla 2 päeva ilma söömata olnud, siis saanud ½ naela vorsti. Viimaks antud neile tooreid toiduaineid, aga mitte puid, millega keeta. Vaat kus korraldus. [– – –].

30. Now. Enamlased (Vene omad) on Narva ja Pihkva ära võtnud. Nälg on neid seda tegema sundinud. Nõnda on siis Tallinnasse röövsalkasid oodata. Senini on küll Eestimaa nendest puutumata jäänud, aga tänava siis tuleb tema kätte. Ajalehed kõnelevad, et Inglise laevastik on Kopenhaagenist välja sõitnud Tallinna sihis ja arvatavasti pühapäeva hommikuks Tallinna jõudvat, sest lootsid olla vastu tellitud. [– – –]. Sõjaseadus on küll välja kuulutatud. Aga mis maksab sõjaseadus, kui sõjariistu ei ole. Võib olla, et nädala pärast puhkab mõnigi mees viimast und. [– – –].

3. Dets. 1918. Enamlaste röövlibande on Narvast tagasi löödud. Laevastik (mereröövlid ja nende kapten [Jaan] Anvelt olla Kroonlinnast käsu saanud Narvast ära tulla – nõnda kirjutab „Sotsiaaldemokraat“. Inglise laevastik on Liibavist [Liepāja] põhja poole välja sõitnud, see tähendab Peterburi poole. Sõjaväge mobiliseeritakse palavikuliselt. 6-ndas linna-jaos [vanalinn] ei ole vabatahtlikult kõik läinud, vaid on mehi sunniviisiliselt jaoskonda viidud. Ega teisiti ka ei saa, niisugused on valmis röövlibandesid aitama. Niisugustest ei saa ühtegi sõjameest, vaid võidakse tarvitada mujal tööl. On laiskvorstid. Kupja all aga niisugused peavad tegema. Mis teha, kui inimene oma vabadust ei pruugi mõista. Peab ikka piits mehe taga olema. Saksad [Saksa väed] on suuremalt osalt juba ära läinud.

Üksikuid on veel näha. [– – –].

5. Dec. 1918. Kaitse Liit kolis täna siit ära Vene uulitsa Nr. 5 endise sakslaste komandantuuri ruumidesse. Nõnda sai Töökaitse komisjon oma ruumid kätte. Tööerakond laskis uue ajalehe „Vaba Maa” välja. Mineva aasta [Jüri] Vilmsi partei leht kõneleb kaunis mõistlikult. Tema ümber kogunevad kõik kodanlaste jõud. Kui nad seda suudavad, nagu kirjutavad, siis võib nendega täitsa rahul olla. Mehed astuvad praeguse ajutise valitsuse eest välja nagu just peab. [– – –].

12. Dec. 1918. Saksad on Tallinnast läinud. Täna õhtu sõitsid Liitlaste miinilaevad Tallinnasse. Inglise, Ameerika ja Prantsuse lipud olid raekoja peal ülespandud. Üks okupant on läinud. Tuleb teine, Eestimaa peab kõiki üleval pidama. Sellepoolest kasulik, et kaitsevad Venemaa röövlibandede vastu. Homme pidada suurem laevastik järgnema. Venemaa enamlaste salgad riisuvad Narva ümbrust. Meie väed on suurtükke saanud ja nii on neil lootust võidu peale tulevikus rohkem. Ka sõjamoona olla. Põgenevad Saksa soldatid olla omad püssid ja suurtükid ligi viinud või kõlbmatuks teinud. On ikka üks varga bande. Kui palju nad kevadel Vene vägede kraami siit said, mida põgenejad Vene väed siia jätsid. [– – –].

13. Dec. 1918. Reedene päev. Täna öösel on lumi maha tulnud umbes jala paksuselt. Nii on reed ja kõik talve sõiduriistad platsis. Sellega saab korraliku talvetee. Vana kalendri järgi on meil alles 30. november. Talv tuleb ikka omal ajal. Ajalehed kirjutavad, et enamlased olla sääl pool Rakveret, üks jaamavahe. Vägisi tükivad ikka Tallinnale ligemale. Inglise lubavad mere poolt eestlasi kaitsta, ei ole mitte pealetungiv okupatsioon. Tshinovnikud on juba ilmunud. Palju endise Vene valitsuse mundris mehi liigub uulitsal. Rahvast on uulitsatel liikumas suuremal arvul kui muidu. Saksa soldatid on kadunud siit. On kodu läinud sõda pidama.. Nendel olla ka kodusõda lahti. Balti parunid ja mõned pastorid läksid nendega ühes. Hääd tee reisi! [– – –].

15. Dec. 1918. Eile õhtu oli Töökomisjon siin koos. Saab näha, kas hakkab nüüd Tööamet või uue nimega, Linna Töö Börse agaramalt tööle. Viimane kuu – sellest ajast kui Eesti Ajutine valitsus tööle hakkas, ei ole ta midagi teinud. Esimene kord oli kui komisjon alles kokku sai. V[illem] Maasik on nüüd töökaitse komisjoni juhataja. Üleüldine vaade ei ole kuidagi viisi rõõmustav, mis toitluse ametisse puutub. Turul on kõike saada, on liha ja võid, aga kõrilõikajad ülesostjad panevad kole kõrge hinna. [– – –].

22. Dec 1918. Nädal on jälle mööda. Täna on pühapäev. Jõulud on warsti käes. Punane rõngas tõmbab ennast ikka rohkem ja rohkem Tallinna ümber kokku. Rakvere ja Walk on punaste käes. Nii on siis juba pool Balti kubermangudest punase Bande käes. Wastu panekut ei ole. Ikka mobiliseeritakse. Nii kaua kuni Wene ja Hiina mõrtsukad tulevad ja ülespoowad.

Meil on viletsad päevad. Oota ja nälga. Hallid parunid istuvad oma rahakuhjade ja leiwa künade otsas ja ootavad, et Proletariat neid kaitseks. Tema aga täidab oma pugu. Wõttaks kurat neid kõiki oma rahakottidega! Ei aita kõik kirjutused ega üleskutsed ajalehtedes. [– – –].

25. Dec. 1918. Täna on esimene Jõulupäev. Tartu olla enamlaste käes. Kui hale ja armetu on see halekuulus Eesti Ajutine Valitsus. – Rakke jaam olla 7–8 punakaardi poolt ärawõetud. Kuulsaid kaitse liitlasi ei olnud sääl mitte ühte. Aga lehed waletawad, „nad jooksnud laiali”! [– – –]. Aga tegelikult ulkuwad nad Tallinna uulitsatel. Päewad on wahwad! Wiis kuus meest salgas. Need olla „patrullid”.

Punase kaardlased on aga ühel ilusal ööl Tallinnas ja meie kuulus sõjawägi pugeb sängi alla!!! Olete ikka kehkenpüksid kõik oma walitsusega. [– – –].

Esimese püha õhtul olen üksinda kodus. Teised läksid välja jalutama. Ilm on paras talv, lume on küllalt. Keskpäeval käisin kord välja. Liikumine uulitsatel sell ajal ei olnud iseäralik elaw. Üks jagu suuretüki mehi wedasid

suur tükki Narva maantee poole. [– – –].

Meeleolu ei ole mitte jõululik. Aeg on nii sugune, mis mitte head tuju ei või sünnitada. Tulewik on väga tume. Kui punased kuradid Tallinna ära võtavad. Siis on meil kõikidel nälg oota – parem meid ootab nälg. Leiba saame pool tk inimese pääle päewas, seegi on haganatega poolite. Rukki jahusid on säääl hulkas vähe. Ei ole sugugi rukki leiwa maitset. Tulewad veel enamlased, no siis ära loota ei sarnastki sest.

Pühade laupäewal oli turg igasugu kraami täis kuhjatud. Liha, wõid, juustu, [h]anisid ja kanu. Seda wõisid aga üks need osta, kell kottis tuhandeid. Liha maksis 7–8 Rbl, wõi 15–16 j.n.ed. Wõid aga rõõmus olla kui 14 rbl eest kartuli puuda kätte saad ja seegi andaks kõike mullaga. Nõnda siis nägi kartulid kõik pühade aeg. Meid on wiis hinge söömas. Mis lööb minu palk 250 rbl. kuus wastu? Muialt sissetulekut ei ole. [– – –].

27. Dec. 18. Täna wiimane Jõulupüha. Heila on Inglased ühe laewa enamlaste käest ära wõtnud, kaks tükki on ära põgenud. Wangi langenud on 150 Wene madrust, mis täna Tallinnasse toodi. On wiletsad inimesed. Arwad, et sandikarjaga kokku oled puutunud. Need ei saa mitte wäljaõppinud madrused olema, waid igasugused hulgused. Kes esimesed wõlla saata ja wäärt oleks latre posti tõmata.

Ma ei saa aru mis need Kaitse liidu mehed ümber säääl karjuwad. Ajawad inimese eest ära suure kāraga. Näitawad wahwad asjamehed olewad, et wange saatwad! Konwoiks kõlbawad need lambapead küll, aga mitte sõdimiseks, selleks on see orjade kari liiga arg. [– – –].

27. Dec. 1918. Olewiste ülemõpetaja Hahn olla Tallinnast ära kadunud. Muidugi teada. Südame teadmine ei ole puhas. Punane hädaoht lähine! Jutlustas ta ju kewadel wõidu rõõmuga „emamaa” külge liitmisest, mida nad ju aasta sadasid olla oodanud, mis lõpuks ometi korda olla läinud ja nad oma emamaaga igawesti ühendatuna jääwad. Minu pärast wõiwad kõik niisugused „ema-

maa” mehed igawesti ühendatuks jääda, säääl kus nende isamaa. Kes kurat on neid keelanud sinna senna minemast, alam rahwas mitte. See on küll nende [– – –] olnud, kõik kannatades kui baronid oma koertega neid on kiskunud. Meie lutteri pappid ei ole ja ei saa ka neid teiste nimetada kui mõisnikkude penid. Kui te usumehed olete, mis kurat te politikaga tegemist teede ja ikka sakste poole hoiate, tehku tema head ehk kurja, ikka on see õige ja kasulik ja otstarbe kohalik, mis saksad teewad. Olgu mõisnik ka kümme korda poomiseks küps, papp saadab ta ikka paradiisi. [– – –].

28. Dec. 1918. Ajalehed juttustasid ligemalt enamlaste kaotustest. Inglased on nende käest 2 miini püüdnud ära wõtnud. Üks on „Spartak” 6 ohvitseri ja 120 mehega. Mehed toodi esite Tallinnasse. Pärast wiidud Inglise laewa pääle tagasi. Teine laew olnud „Gawril”. Tallinna Wene tehases ehitatud, alles hilja wette lastud laew, nenda siis uus laew. Kui palju mehi nendega wangi langes, ei olnud üles pantud.

Soomlased tulla Eestlastele nende päewade sees abiks. Vabatahtlikuid salkasid organiseeritawed. Enamlased oleks kõik tarwis üles puua.

Sakslased olla Woltweti mõisa ümber Eestlastega lahingud lõõnud. Nad minna need Balti maade kaitsejad Saksamaale tagasi, riisuda aga talud kõik puhtaks, mis teede ligidal. Nad minna hobustega ja wangrdega Tartu poolt tulles, tahta Pärnu ja Riia wahele mere äärde wälja minna, et mere äärest Riiga pääseda. Woltweti olnud neid 1000 meest kuulipildujate ja suuretükidega.

[H]ale on kuulda, missugune Eesti rahwas osawõtmises praeguses wabatuse sõjas. Hall baron on nende oma rahakotti külge kinni kaswanud, et ta kopikad ei raatsi riigile anda. Nõnda sama wilja. E[n]nem ta matab maa sisse ja laseb ära mädaneda kui et ta näljasele inimesele annab. Seal juures karjub ta mispärast ei wõi ta nii palju wõtta, see on 100–300 rbl. puudast. Wõib arvata, kas inimesel on nüüd selge aru! Midagi muud ei ole teha kui kõige waljumad abinõusid tarwitusele wõtma.

Nendest hallidest baronitest peabki mõned üles pooma. Oi, oi, küll oleks nii mitmedki meest Rõngus selle tarvis küpsed. Ehk tuleb aeg kuna needki mehed oma palka [palga] leiawad. Mis siis veel sõtta minekust!! On sõjapõgenejaid wist iga kolmas mees. Selles asjas jälle peaks surma nuhtlus päevakorra le wõtma. Muidu ei saa.

30. Dec. 1918. Soomest jõudis esimene salk abiwäge Tallinnasse. Neid wõis ehk sada meest olla. Need poisid on korralikult riides, mitte nõnda kui wene enamlased otse kui kari sante. Soomlased juba oskawad neid kommunistisid kägistada. [– – –].

Enamlased on juba Tallinnale õige lähedal. Siin pool Tapat Lehtses, umbes 60 wersta Tallinnast eemal. Lootuse järele saab neil juba raskem olema edasi tungimine, eestlastel on juba korralikud sõja riistad ja panewad ka energilisemalt wastu.

Raudtee teenijaid tahetakse ka mobiliseerida. Või mis nad wahiwad. Palka tahawad saada, raudtee pääl ametis ei ole, mis muud kui püss kätte ja las tappa punaseid. Rongid ei lähe kaugemale kui Lehtse jaamani. Raudtee päält on hulk ametnikke Tallinnasse põgenenud. Neil ei ole miskit teha. Muudkui las käia. Niisama on palju teisi sõjapõgenejaid siin pool liikumas, kes oma nahka hoiawad. Iseäranis hallid baronid. Peremehel ei olla ju aega sõja fronti minna, tal olla oma warandus wahti. Maata mehed, neil olla aega ja midagi tal ei olla kaotada. Tema pidada just minema. [– – –].

31. Dec. 1918. Aasta wiimne päew. Selle aasta pääle tagasi waadates, ei ole muidugi rõõmsameelne olnud. Mis minusse puutub, oli mul rasked päewad. Minewa aasta lõpul (wana kalendri järele 20. Dec. 1917) olin Wene-Balti laewa tehases tööl, sain seal rabanduse. Esite ei saanud kõnelda, wiimaks kadus jõud ära. Tuli wististi wiletsast toitmisest. Nenda olin ma töövõimetu 6 kuud, ennem teenitud raha lõppes otsa, tarwis oli kuhugi tööle hakata. Haige kassast oli pääle 500 rbl. saada. Ei saanud aga kätte. Wabrik viidi Peterburisse sakslaste eest warjule, ütles wabriku walitsus. Ja

ei ole [raha] ka tänase päewani saanud.

Nõnda sain Juuni kuu lõpul Balti puuwilla wabrikusse tööle. Mina sain käsk kraawi kaewama. Ühe nädala olin säääl tööl ära, aga töö oli minu kohta liig raske. Teise nädalal läksin esmaspäewal weel. Aga suure waewaga sain päewa ära olla. Olin liig nõrk. Ära põdenud. Saagu mis saab, mina küll nii rasket tööd ei jõua teha, see töö tarwitab täit mehe jõudu. Jäin säält ära.

Siis sain juhtumisi Saksa tööliste büroo juurde tõlgiks, 125 Mk. kuus. Säääl olin kaks kuud. Linna töö ammet oli nendes samas ruumides ja et Linna töö ammeti teener Linna pea juurde kutsariks läks, meldisin mina ennast sinna ja sain selle koha.

Ma sain säääl Septembri ja Okt. kuu eest a 150 Mk, aga Now ja Dec kuu eest a 250 Mk.

Ennem ei pannud tähelegi, oli weel wana raha, siis tuli kenasti läbi. Aga nüüd, kus minu palk meid wiis-kuus inimest üksi peab elatama, saab üksi sellega kartulid ja leiba osta. Ülepea ongi kartulid meie igapäewane peatoit, leiba ei maksa ju selleks nimetada. [– – –]. Nenda on ühe perekonna ülespidamiseks 250 M. wähe. Peab nälgima.

Kellega ennast katta? Ei ole mõtlendki. Katsu kui aga mõned kartulid lauale saad, et nälga ei sure. Oli kuulda, et linna teenijate palka pidi tõstetama, aga senini ei ole seda weel tehtud. Wõib olla et seda ükskord paberi peal tehaks, sest arwawad burshuid küllalt olewat.

Täna tõi Ilwes mulle Kungi Johani kirja – kolm tükki – 16 Sept oli esimene kirjutatud. Pidanud ikka Tallinnas käijate läbi ära saatma, aga ikka jäänud maha. Nüüd Ilwes tõi nad ära, aga paki ütles Ilwes ikka maha jätanud. Ta tulnud sell ajal kui enamlased Tartu tulnud. Wiimase rongiga saanud Ilwes Tartust tulema. Noh, nüüd ei käi Tallinnast enam rongid kaugemale kui Lehtse jaamani.

Johani kiri oli 14 Dec kirjutatud. Nõnda siis ei saanud nad Kaitse Liitu asutada. Nüüd muidugi on ju walitsus enamlaste käes. Nagu Ilwes Tartu wõtmisest enamlaste läbi kõneles, olla nad koguni korralikud poisid olnud. Niisuguseid wägütükka nad sugugi ei teinud nagu siin kodanlaste lehed lasewad.

Wõib ju seda olla, et isiklise wiha pärast wast arveid õiendaks, mis ju ka ime ei ole. Nüüd, tapmise ajal, on see kõige kergemalt võimalik. Ja niisuguseid alatu iseloomuga isikuid [– –] on ju ikka leida. [– –].

4. Jaanuar 1919. Enamlased olla, nagu „Waba maa” teatab, Harjumaal 50 wersta kaugel. Teateid on mitmesugused. Enamlased olla koledal kombel pantvangisid tapnud, silmad pääst välja torganud, neil kõrwad ja ninad ära lõiganud, püssi tikkudega neid läbi torkides, nii jäle seda lugeda on. –

Wiina tegemine olla üldse maal päewakorral. Wilja raisatakse selle pääle õige palju ja sõjawäe varustamiseks ei ole seda võimalik anda. Niisama nälgivad linna rahwas ja maal maata inimesed. Kunas katkeb niisugune häbemata raha ahnus ja inimeste kurnamine!!!

Sõjawäge mobiliseeritakse Tallinnas kõige suurema hoolega. Näha on teda küllalt, aga ime, et ta midagi iseäranis ei toimetata. Enamlased tulewad ja tulewad ikka ligemale. [– –].

5. Januar. 1919. Täna sula ilm. Soome wäed, mis Eestile wabatahtlikult abiks on tulnud Wenemaa mõrtsukate wastu – umbes 400–500 meest, lähewad sõja fronti. – Neid on wiimas umbes 100 küüdimeest. Porilaste marsi muusikaga marsiwad nad hulga rahva saatel Narwa maanteelt sõjaliinile. Kuulda on, et täna mõned enamlased on kinni wõetud. Sõja põgenejaid, parem – sõja jooksikuid on palju Tallinnas. Tartus ilmub Eesti enamlaste leht „Edasi”. Maaliidu burshuide leht on Tallinnasse üle tulnud. Kuulu järele olla „Postimees” Pärnusse kollinud. Kuulda on, et mõnes kohas olla enamlased tagasi löödud. Nad wõitjaks siin wististi ei jää. Kommunistline walitsus ei wõi makswaks jääda. Nii sugused lontrused nagu Anwelt, Pöögelmann ja teised lurjused on eht lurjused ja peavargad, kes oma taskuid täidawad.

12. Jaanuar 19. [– –]. Mind registreeriti 10. I. Kaitse Liitu II kategoriasse. Ma palusin tohtri ülewaatust. Mu terwis on wäga kehw. Lähen tohtri ülewaatusele 15. I kell 5 p.l. Saab näha,

mida need terwise rikkujad arwawad. Külab [küllap] ma wist küps küllalt sõtta minema olen! Ma ise arwan, et paras olekski surnuaiale. Wõib ka olla, et sinna tulebki minna. Noh, keda siis sõtta wõtta? Tugewad noored mehed kui härjad wedelewad börsides ja kui palju neid nüüd on! Igasugused komisjonid ja komiteed töötawad kõik rahwa kasuks! Aga peabki olema, ja see on ka tõesti, et nad oma tasku heaks töötawad. Nõnda oli, on ja saab ikka jääma, igawesest ajast igawesti. Halleluja! Amen!

13. [jaanuar] Ajalehed annawad teada. Wene-maa wargad olla Rakwerest ja Tapa jaamast välja löödud. Ka Jõgeva mõis olla meie meeste käes. Anwelt waletada oma kommunistlastele, et Tallin pidada warsti langema. Meie poolt ärawõetud kolm kommunistlaste laewa pommitada Tallinnat. Kelm mis kelm! Külab [küllap] sind warsti ka Narwast ja Tartust välja löödaks.

Soomest on jälle abiwägesi tulnud. Rootsisist ja Daanist tulla neid. Nii on punaste kuradite päewad siin warsti loetud.

Täna on wana kalendri järele wiimane wana aasta päew. Sadas pea kõik päew kerget lund; on jälle lume tee. Ongi parem, saab põletus materiali parem juur[d]e wedada. Kartulid on wähe. Olla nüüd wiimasel ajal rohkem sisse tulnud. Hakatakse jälle tsekkidega andma. 5 linna jaos antakse juba. 6 saab ka sel nädalal. On päris häda. Nälg wahib suurte silmadega korterisse sisse. [– –].

16. Januar 19. Mind registreeriti Kaitse Liitu. Olin heila tohtri all, sain wabastuse. Minu terwis on tõesti otsas minewa aastase rabanduse järel. Ella oli heila Kaitse Liidu staa-bist oma 200 marka katte saanud. Tööstörse juhatus arwas aga, et puhastamine üleüldiselt minu asi olla ja Ella woida seda minu käest nõuda.

Enamlased saavad igal pool lüüa. Tartust olla nad juba välja löödud. On aga enne nad koledaid tegusid toime pannud. On maha laskmised ja kirwega tapmisi tartus. Ka uputamisi ette tulnud. –

Heila tulid Brokusmäele No 8 endise Töö

Börse ruumidesse 20 Wene soldatit korterisse. Meile andsid neist ruumidest ühe tua ja kõõgi wõtsid omale. Ka meie wõime säääl toitu walmistada. – On tublid poisid. Praegu teewad muusikad minu wiuli ja Georgi gitarrega ja lasewad laule. Üks ainu nendest oskab Eesti keelt, peab ka Saksa-Inglis-Prantsus ja Läti keelt oskama, tubli poiss.

17. Jan. 19. Enamlased saawad kōwaste lüüa. Rakverest ja Tartust on nad minema kihutatud. Nende käest palju rōõwitud kraami wōetud. Toidu ainid, niisama ka riide kraami. Wenemaa mõrtsukad on Rakweres ja Tartus koledad weresaunad toime pannud. Tartus on kirwestega 22 inimest puruks raiutud. Wene piiskoppe on Tartus maha lastud.

Wene soldatid teewad muusikad – lau-lawad ja mängiwad. Enamaste haritud mehed. Tehnikumi insenerid, Telegrafistid j.n.e. Ilusad mehed, on kohe näha, mis haridus teha wõib. [– – –].

Rõngu vallavanem Huik ja õpetaja Hansen olla 12. s.k.p. Tartusse kinni wiidud. Post ei ole töötanud. Kas nad ära on surmatud wõi ei. [– – –].

26 Jan 1919. Sõjawäljal saavad Wenemaa sabarakud ja Eesti mõrtsukad ja rōõwliid lüüa. Anwelt on juba Jamburgi peksetud. Teine aru, Walga sihis kuni Pukani. Ülepea nad saawad sell korral lüüa ja peksetaks Eesti maalt välja. Aga werised jäljed on nad järele jätnud.

Eesti rewolutsionärid ja Sotsiaaldemokraatlik Tallinna tööliste partei on enamlaste sabasõrkijad. Rei on kirjatükki awaldanud Soomlaste kohta, mis nii palju paksu werd Soomlaste hulgas sünnitas, et Rei sunnitud oli ennast Eesti ministrist lahti wõtma ja sõjawäesse asuma. Näitab nõnda, et tahaks enamlane olla ja ka walitseda, aga tappa küll ei tahaks. [– – –].

3. Webr. 1919. Laupäewal 1. Webr. wõtsid meie Rahva sõjamehed Walga linna ära. Ka Wõru on meie wägede käes. Nõnda on siis enamlaste ja kommunistlaste rōõwsalkad Eestist välja löödud. Igal pool kus nad sisse tungisid on nad weriseid jälgi järele jätnud. Olgu

ärawannutatud need mõrtsukad ja nende juhid Anweltid, Pöögelmannid ja kompani. Iga õiglane inimene saab nende pääle sülitama. Kurat praadigu neid 1000° palavuses põrgu põhjas.

Soldatid kollisid täna siit välja, saab näha kes siia nüüd siia kolliwad. Need ruumid ei wõi tühjaks jääda. Kui rumal! Nii sagedase kolimisega ei sünni muud kui maja saab lõhutud. – Ilm on ilus, oli natuke sula päewane ja sadas wähe lund. Olekski lund waja. Linna uulitsad on päris paljad. Kusti tõi mulle maalt kartulit 9 tsetverki, a 4 rbl. [– – –].

13. Webr. 1919. Täna on ilus selge ilm. Kraadi klaas näitab 1° külma. Täna saadeti 25 sur-nud soomlast, kes sõjas surma olid saanud, Soome. Kella 1 aigu keskp. läks rong Laiast uul Nr 1 Raatuse eest läbi Wiru uulitsa Mere-puiestee kaudu sadamasse, kus 25 kirstu laewa „Wäinamuse” pääle paigutati. Poed olid kella 12 saadik kinni. Otsata suur rahwa kogu oli leina rongi muusika, kooridega ja lippudega saatmas.

Mõrtsuk. rōõwliid kommunistid on seekord Eestist väljapeksetud. Nimitud kommunistide juhid on püsti kuradid nagu nad ise endid nimetawad. Nende õpetaja olla Wõru kirikus Kuradi nimel palwet pidanud ja üttelnud kõik kommunistlased olla kuradi poolt. Tõesti, on ka arusaadaw, hää waim ei salli niisugust häbemata mõrtsuka tööd, piinamist ja wargust. [– – –].

24. Webr. 1919. Täna pidi palka maksetama. Lubati pool aga maksta. Sest et raha ei olnud. Ei saanud mitte kopikat, ei üteldud linna kassas olewat. Lubati homme. – Saab näha. [– – –].

20. Märtsil 19. Täna kollis Eesti ohwitseride reserv Brokusmäele N 8. 3 webruarist saadik olid need ruumid tühjad. Kuu aega ei ole ma siin midagi kirjutanud. Midagi huwitawat ei ole. Kungi Johani kirja pääle ei ole ma wastust saatnud, sest et ta ütles weel kirjutame, aga tänini mitte. Siis tahan temale kirjutada.

Ei mäleta kuna see Eesti wabariigi aastapäew oli. Wistist 24 webr. see päew, peeti pühaks. Oli linn lippudega ära ehitud. Sõjawäe

paraad ja kirikus teenistus. Töö seisis terwes linnas. [– – –].

23. Märtsil 1919. Täna on pühapäew. Ilm on kewadine, aga veel on ikka 10 ja pääle selle graadi alla nulli.

Parteid teewad igaüks „rahwa kasuks” tööd, et Asutawasse Kogusse saada. Sää! on eesotsas kõik haritlased. Töölised peawad neid oma hää!tega senna wiima. Siis kui hää!led antud, wõiwad töölised minna kus kurat.

Nüüd lubawad nad kõik maad anda ja ka mõisatelt inventari – hobusid, elajaid, wiljaseemet j. n.e. ja seda koguni maksuta. Aga kui pehmed pesad käes, siis wõiwad töölised minna kus kurrat.

Weebruari kuu eest saime esite poole kuu palka. Teine pool makseti alles 18. Märtsil – ei olnud raha. Märtsi kuu palk makseti 22 III, kõik korraga 375 marka. Suur puudus on peenikesest rahast. On kõik 50 lised, 100, 200, 500 ja 1000 lised. Eesti rahad on veel trükis Soomes. Ajalehed teatawad, et tulewal nädalal peab see paberi pahn siia jõudma. Noh, wale rahad ka ühes.

25. Märts 1919. Täna on Maarjapäew, aga pääle kümne kraadi külmem. Asutawa Kogu walimised on paari nädala pärast 5. 6 ja 7 Aprillil.

Nüüd karjuwad ja lubawad kõik parteid maata meeste!le ja põllutöö!listele igasugu häid asju, aga asi kujuneb küll pärast nii, et

lubamine ka hää!mees. Pää!si on et aga need hää!led nende haaks [heaks] annad. Kõikide parteide nimekirjade eesotsas on ikka haritlased. Need vaesed moonakad, popsid ja saunamehed ei mahu mitte senna, mis pagan nemad teewad Asutawas Kogus? Need on ju palgalised kohad. Maatamees wõib ju sää! rikaks saada ja wiimati ei tahagi ta enam maad. Linna advokadid, tohtrid ja ajalehemehed on ju ka maata mehed, neid on waja nimekirja wõtta. Mats! [– – –]. Sest põllust tuleb leib! Kes peabki siis põldu harima kui niisugused nimekirja tulewad.

7. Aprill. Täna on wana kalendri järele Maarjapäew – 25. Märts – on aga veel kõwa talv wäljas. Oli linnas 7° külma, päewapaistel tuul on põhjast. Päewal sulatab.

Täna sai esimest korda puhast leiba; leib oli koguni ruki poolest, nõnda nimetatud peenik[e] leib. Nüüd antaksi ½ päewatseki inimese pääle, lisaleiba ¼ tk. Laupäewal anti kontori teenijatele igale ühele 2 n wõid, 2 seepi ja 2 karpi Norra kilu. Wõi maksis 8 marka ja seep 6 marka ja kilu karp 3 M. Karbis oli 8 kilu.

Täna oli wiimne Asutawa Kogu walimise päew. Kommunistid laduda öösel lendlehti ja oma partei nimekirja N 11 wälja. Selles nimekirjas olla mõrtsukad ja röövliid üles wõetud. Suurem jagu nendest olla aga juba maha lastud. Nad mängiwad oma narri tükkisid ikka edasi. [– – –].

Küllo Arjakas

(1959)

Lõpetanud Tartu Riikliku Ülikooli ajaloolasena 1983. Töötanud ajalooõpetajana Viljandis, olnud Eesti Muinsuskaitse Seltsi vastutav sekretär, 1990–1992 Ülemnõukogu liige, 1991–2003 Eesti Keskerakonna peasekretär, 1999. aastast Riigikogu IX ja 2003. aastast X koosseisu liige, 2009. aastast Tallinna Linnaarhiivi juhataja. Peamine uurimisvaldkond: Eesti poliitiline ajalugu 20. sajandil.

Rõngu keelpilliorkester, mida omal ajal kutsuti ka „Rõngu sinfonia orkestriks”. Istuvad (vasakult): Libe Eller, Konstantin Ernits (orkestri juht), Simon Rosenfeldt, Andres Juur. Seisavad (vasakult): Johan Roth, (?), Kristjan Kurg, Juhan Rosenfeldt, Jaan Rosenfeldt, Johan Kaarna. 1892. Foto: erakogu

Rõngu valla Kungi talu Rosenfeldtide perekond. Esireas (vasakult): Eduard Eichvald (Andrese poeg, laps), Andres Eichvald, Anna Rosenfeldt, kel süles väike Linda (?), Ann Villo (Jaagu abikaasa), Jaak Rosenfeldt, Simon Rosenfeldt, Maali Eichvald (Simoni naine) koos kolme lasepsega. Tagareas seisavad (vasakult): Karl Eichvald (Andrese poeg, laps), Liine, Juhan, Minna, Emilie ja Juuli Rosenfeldt. Foto: erakogu